

Col·lecció la Talaia, 23
Arrelats
Catalunya, l'Aran i Andorra

Edicions Sidillà SL

La Bisbal d'Empordà 17100

info@edicionssidilla.cat

www.edicionssidilla.cat

© dels textos: Xavier Cortadellas, Judit Pujadó i Ignasi Revés

© Fotografies: Judit Pujadó

© d'aquesta edició: Edicions Sidillà

Disseny: J. Pujadó

Correcció: Xavier Cortadellas

Primera edició: novembre 2023

Edicions Sidillà és soci protector d'Amics de la Bressola

Fotografia de la coberta: el Call d'Odèn

Fotografies de la contracoberta: sivella d'un cinturó del somatent de can Bellsolell i bressol de Casa Colat.

L'edició d'aquest llibre ha rebut una subvenció de la Diputació de Girona



ISBN: 978-84-127308-4-5

Dipòsit legal: GI 1076-2023

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org

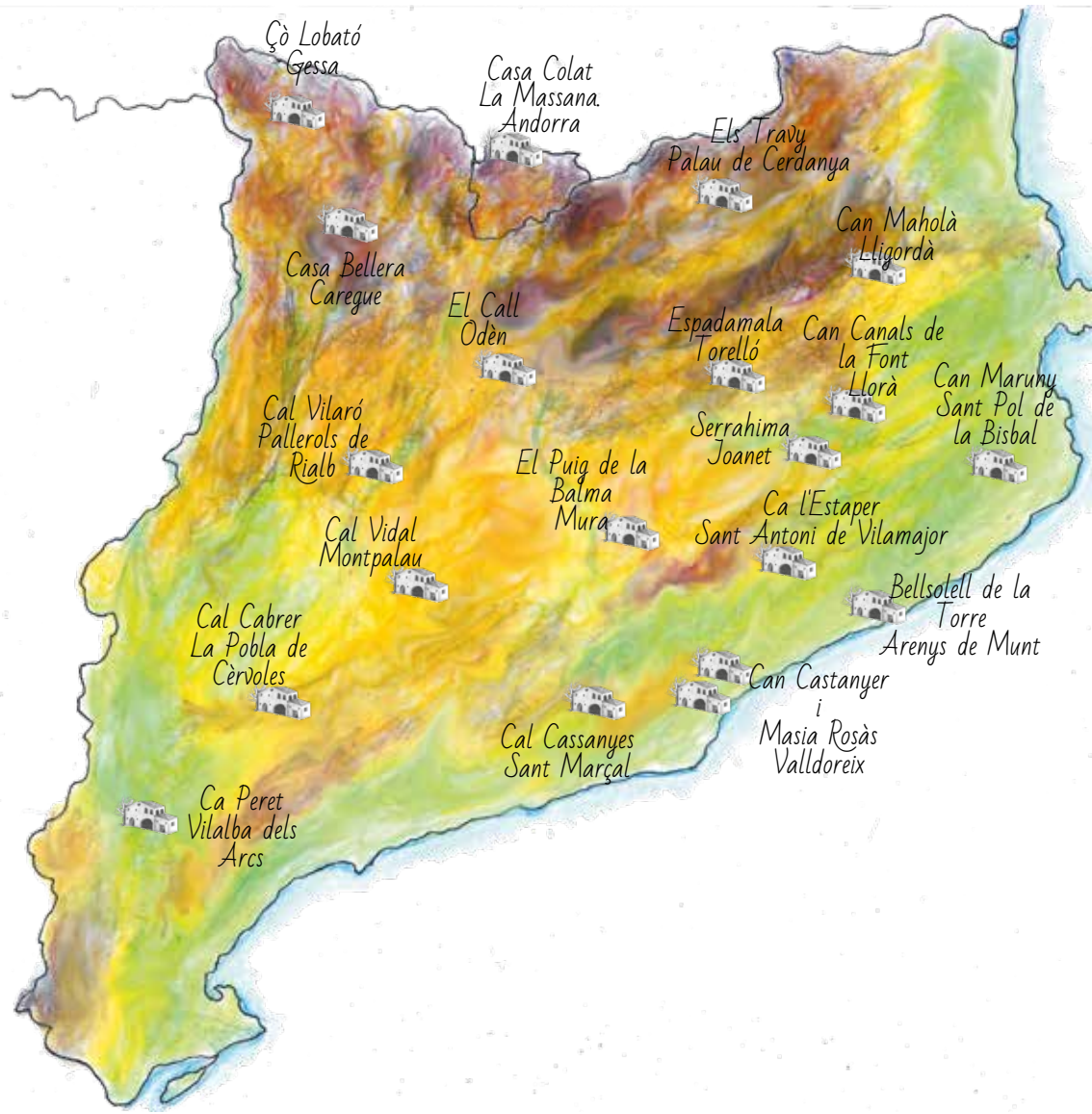
XAVIER CORTADELLAS GRATACÒS
JUDIT PUJADÓ PUIGDOMÈNECH
IGNASI REVÉS REVÉS


Arrelats

**Masos, masies i famílies antigues de
Catalunya, l'Aran i Andorra**



La Bisbal d'Empordà, 2023





Per a la Bruna, que va néixer mentre fèiem aquest llibre.
Encara que no s'ho digui, és una Pujadó més
d'una llarga cadena.

Sumari

- 8 Pròleg. Les arrels i la canoa.
- 28 Espadamala de Baix. 917. Torelló (Osona).
La reconquesta de la pagesia.
- 46 Bellsollell de la Torre. 1073. Arenys de Munt (el Maresme).
Poso per memòria.
- 72 Serrahima. 1124. Joanet. Arbúcies (la Selva).
La serra més baixa.
- 94 Can Maholà. 1148. Lligordà. Beuda (la Garrotxa).
Una casa viva.
- 110 Ca l'Estaper. 1205. Sant Antoni de Vilamajor (el Vallès Oriental). Sota domini reial.
- 130 El Puig de la Balma. 1278. Mura (el Bages).
Fondre's amb la terra, viure en una balma.
- 150 El Call. 1340. Odèn (el Solsonès).
La vida entre muntanyes.
- 168 Can Canals de la Font. 1346. Llorà (el Gironès).
La part més reclosa de la Vall de Llémèna.
- 188 Can Maruny. 1388. Sant Pol de la Bisbal (el Baix Empordà).
Una història molt llarga en un món molt petit.
- 214 Can Castanyer. 1428. Valldoreix (el Vallès Occidental).
Que hi hagi vida.

- 234 Masia Rosàs (Can Majó). 1469. Valldoreix (el Vallès Occidental). Ambaixadors de l'adaptació als nous temps.
- 252 Çò Lobató. 1480. Gessa (Vall d'Aran).
La primera casa de Gessa.
- 274 Els Travys de Palau de Cerdanya. 1492 (Alta Cerdanya).
A un costat i altre de Catalunya.
- 308 Casa Bellera. 1553. Caregue (el Pallars Sobirà).
La forja d'un caràcter.
- 328 Cal Vidal. 1584. Montpalau (la Segarra).
Sempre la Segarra.
- 348 Cal Cassanyes. 1638. Sant Marçal. Castellet i la Gornal (l'Alt Penedès). Força, equilibri, valor i seny.
- 368 Ca Peret. 1675. Vilalba dels Arcs (la Terra Alta).
No tot s'ha fet de seguida.
- 386 Casa Colat. 1684. El Pui de la Massana. Andorra.
Sembrar llavors.
- 404 Cal Cabrer. 1721. La Pobla de Cérvoles (les Garrigues).
L'empenta de cal Cabrer.
- 422 Cal Vilaró. 1727. Pallerols de Rialb (la Noguera).
A profit de la casa.

Les arrels i la canoa

«Que sentis que formes part d'una tribu
i que respectes el seu cos,
però vegis que només és una canoa.¹»
Pau Riba i l'orquestra Fireluche.

Les masies han permès construir el paisatge des de molt antic. Ens han acompanyat pràcticament al llarg de mil anys d'història. N'hi ha moltes que tenen l'origen en una antiga vil·la romana i que, amb el pas dels segles, han estat l'origen dels pobles i ciutats d'avui. Això expliquen d'Espadamala, a Torelló, per exemple.

Els masos i les famílies que hi vivien han contribuït, com a unitat productiva, a l'economia del país. No només amb l'elaboració de productes com l'aiguardent o les indianes, que venien i que exportaven des d'un país amb escasses matèries primeres. A més dels hereus i de les pubilles, hi havia els cabalers. Els cabalers o fadrísters eren mà d'obra alliberada del camp que, amb la legítima, podien marxar a ciutat. Molts van crear empreses i indústries. D'altres es van dedicar a professions liberals com Ildefons Cerdà, un cabaler del mas Cerdà de Centelles. Tot ells han contribuït a aixecar el país des del talent.

De les masies n'ha sortit molt de talent. Un talent construït des de la seguretat que dona l'arrelament. Des de la genuïnitat, l'enginy i una bona autoestima. Des del coneixement del medi natural i del medi social que proporciona l'experiència familiar. Un talent que surt també de conèixer a fons els propis orígens i de ser-ne ambaixador.

L'arrelament

Simone Weil moria ara fa vuitanta anys. Al principi de la Segona Guerra Mundial, amb París ocupada pels nazis, va marxar a Marsella on va descobrir el passat medieval d'Occitània, estretament lligat,

¹ Orquestra Fireluche amb Pau Riba. «Nina de Miraguano».

com és sabut, amb el de Catalunya en aquells segles². Poc després, quan Weil va aconseguir arribar a Londres, el 1942, el comissariat de l'interior de la França lliure la va contractar «com a redactora de textos que havien de formar la base per a la nova Constitució», explica Josefa Contijoch. El resultat, no tant de l'encàrrec com dels seus neguits espirituals, ens sembla que en bona part inspirat en el que li va semblar entendre que era el país d'Oc en temps medievals, va ser *L'arrelament. Preludi a una declaració dels deures envers l'ésser humà*, un llibre inacabat que va escriure enfebrada i malalta, mentre es moria.

Si encetem aquest pròleg parlant de Simone Weil és perquè ens sembla que va entendre i que va transmetre molt bé algunes idees que tenim de fons molts de nosaltres, aquella necessitat de continuïtat de què parlava Ferrater i Mora, l'esperança de creure que «les nostres maneres», que és com Pere el Cerimoniós definia la nació al segle XIV, perviuran.

Simone Weil veia com l'Estat francès s'ho havia menjat tot. Ara anem veient que, a més dels estats, hi ha tot el que ve amb la globalització, el poder de les grans corporacions i el capitalisme discordat, que malden també per desarrelar les persones. Weil va escriure:

«El grau de respecte *degut a* les col·lectivitats humanes és molt elevat, per moltes consideracions.

Per començar, cadascuna és única, i si és destruïda, no és reemplaçada. Un sac de blat sempre pot substituir un altre sac de blat. L'aliment que una col·lectivitat forneix a l'ànima dels qui en són membres no té equivalent en tot l'univers.

A més, per la seva durada, la col·lectivitat ja penetra en l'esdevenidor. Conté aliment no tan sols per a les ànimes dels vius, sinó també per a les dels éssers encara no nascuts que vindran al món al llarg dels propers segles.

Al cap i a la fi, per la seva mateixa durada, la col·lectivitat té les seves arrels en el passat. Constitueix l'únic òrgan de conservació de tresors espirituals acumulats pels morts, l'únic òrgan de transmissió

2 WEIL, Simone. *El geni d'Oc. Reflexions sobre la civilització occitana medieval*. José J. de Olañeta. 2017.

mitjançant el qual els morts poden parlar amb els vius. I l'única cosa terrenal que té un lligam directe amb el destí etern de l'home és la irradiaió dels qui han sabut prendre plena consciència d'aquest destí, transmès de generació en generació.³»

La mateixa Weil encapçalava el segon capítol del llibre amb aquest paràgraf:

«L'arrelament és, potser, la necessitat més important i la més ignorada de l'ànima humana. És una de les més difícils de definir. Un ésser humà té una arrel per la seva participació real, activa i natural en l'existència d'una col·lectivitat que conserva vius certs tresors del passat i certs pressentiments de l'esdevenidor.⁴»

Les paraules de Simone Weil ens han semblat molt inspiradores, ens han ajudat a entendre per què són importants els masos que configuren el nostre entorn i les famílies que hi viuen arrelades des de fa tantes generacions.

Els precedents

Ara fa dos anys, el 2021, publicàvem *Arrelats. Les famílies més antigues de Catalunya*. Ara hi tornem amb aquest segon volum, que inclou una família de l'Aran i una altra d'Andorra per conèixer, i per donar veu, a vint cases més, a vint famílies més i a vint mons més.

Conscients de la importància de l'arrelament especialment entre els catalanoparlants atesa la nostra situació —esperem que provisional— de manca d'estat, atesa la nostra vulnerabilitat, hem volgut escampar el projecte més enllà. Hem volgut parlar de l'arrelament a tot el conjunt dels Països Catalans perquè totes les terres que ens conformen són atractives i econòmicament actives, i això vol dir que, si més no per ara, estan sotmeses a una pressió demogràfica creixent formada per gent que ve d'altres països, d'altres cultures i amb altres llengües, i que de vegades venen per treballar-hi, altres per viure-hi o altres per estar-s'hi de vacances. És per això que, juntament amb

3 WEIL, Simone. *L'arrelament. Preludi a una declaració dels deures envers l'ésser humà*. Edicions de 1984. Barcelona. 2016. P. 32.

4 *Ibidem* p. 67.

aquest llibre, publiquem *Arrelats. Famílies valencianes amb història*, que ha escrit en Juli Capilla i a qui agraïm enormement l'esforç que ha fet. Després d'haver-lo llegit sentim que el País Valencià ens queda molt més a prop i que el coneixem molt més a fons.

Si tot va bé, l'any vinent publicarem sengles llibres més: un *Arrelats* sobre l'Alguer i un altre sobre les Illes Balears que, atesa la seva condició insular, poden ser vistes també com tres o quatre entitats específiques.

Dèiem, però, que al llarg d'aquests dos anys hem fet presentacions, hem col·laborat amb revistes com *Descobrir*⁵ o *Arrels*⁶, i hem tingut converses per fer-ne algun producte audiovisual que no ha acabat encara de reeixir. I paral·lelament, hem anat veient, ens han anat explicant, les dificultats de tota mena que afecten les persones i les famílies que tenen la intenció de continuar vivint a la casa pairal familiar, sobretot si volen fer-ho mantenint el principi que les va veure néixer: que la casa pairal pugui generar recursos.

Els temps que venen

Arribats al segle XXI, amb el creixement de les grans corporacions internacionals, de les noves eines digitals, de la intel·ligència artificial i en un món on una de les onades que hi impera, potser la més potent, és feta amb persones migrants movent-se, desarelades, pel planeta, unes per gust, les altres per obligació, ens sembla que la vertadera riquesa es construirà amb gent arrelada, que la creativitat serà un valor a l'alça, i que serà més important que mai ser d'un lloc i tenir un lloc.

Les plataformes digitals s'encarreguen d'explicar-nos històries. Ho fan a diari, a tota hora. Les mateixes històries, les mateixes sèries, relatades pràcticament arreu del món, creant els mateixos mites —idèntics imaginaris—, escampant una mateixa ideologia i igual idiosincràsia.

Podríem dir que la gent arrelada, arrelada en el mateix sentit ampli que en parla Weil, és un dic contra tot això perquè l'arrelament

5 *Descobrir* núm. 295. Març del 2023.

6 *Arrels* núm. 11. Octubre del 2023.

implica compromís i sense compromís no es pot construir res que valgui la pena, ni com a persones ni com a col·lectiu.

Fa només un segle, als vespres, a can Castanyer s'explicaven històries del timbaler del Bruc. A can Bellolell se n'explicaven de la Guerra de Successió tal i com la va deixar escrita un seu rebesavi en un manuscrit dissimulat sota les cobertes d'una llibreta de comptes. A can Maholà encara recordaven les malvestats patides per en Boquica. Després, totes aquestes històries explicades a les cases i als masos es publicaven als diaris i s'escampaven arreu. Amb cada història explicada emergeix un territori, un caràcter i una gent. Unes maneres de fer. Emergeixen també estratègies per situar-nos com a éssers humans en aquestes determinades coordenades geogràfiques i històriques. Ens situen respecte dels altres, respecte dels esdeveniments que mai no controlarem del tot, ens donen pistes per caminar per la vida i idees per sobreviure, per adaptar-nos i per tirar endavant.

No hi ha gaires llocs del món on l'arrelament sigui tan fort, tan estès i tan important com a Catalunya. On hagi tingut tanta rellevància i influència. On el sistema hereditari de l'hereu hagi donat uns resultats tan magnífics.

En nom de la igualtat, el sistema de l'hereu ha estat sovint menys tingut. Si ens ho miréssim des d'una societat en la qual l'estat no procurava cap assistència, en la qual l'estat del benestar no existia, tal com passava fa només un segle, potser no trobaríem aquest sistema tan injust com sembla d'entrada. Certament un dels fills heretava la propietat i així evitava que el patrimoni es dividís i es perdés. Però aquest hereu estava en obligació amb tots els seus germans i germanes, amb els pares i amb els fills. Ell era el responsable que els membres de la família progressessin. El mas, la casa pairal, era una indústria llençada al futur com un coet. Un projecte de supervivència familiar que s'estén en el temps. «El patrimoni familiar no és individual, sinó col·laboratiu i diverses generacions hi contribueixen», escrivia Miquel Bonet. Un sistema, en qualsevol cas, que va permetre acumular capital. Un sistema que va permetre alliberar mà d'obra del camp per engegar indústries i negocis a ciutat. Des de la solidaritat mútua, des del compromís, la institució de l'hereu i el mas

com a centre neuràlgic van permetre a aquest país, escàs de matèries primeres, ja ho hem dit, tenir una economia moderna i expansiva. Van permetre la industrialització.

La casa pairal forma part del nostre «gruix», per dir-ho en termes de Michael Walzer⁷. El mas, per a la majoria de catalans, significa l'origen, les arrels, el punt de partida. Com diu en Josep Rosàs: «La masia no deixa de ser el símbol del vincle amb la terra, el que et permet tenir el traçat d'on vens». També per això quan volen celebrar fets importants, com un casament, molts catalans lloguen una masia.

Del passat n'hem d'aprofitar tot el que ens pugui ser útil per al futur, com sempre s'ha fet. El model econòmic i social construït al voltant de la casa pairal es va enfonsar amb la caiguda dels preus agraris. Ara som en un moment d'inflexió. Arribar fins avui ha estat molt difícil per a la gran majoria perquè, en algun moment, tothom s'ha preguntat el mateix que en Josep Call: «Com ho mantenim, això? Com ho tirem endavant?». Ens ho va comentar també l'Àlex Serrahima, advocat i membre del Consorci Forestal de Catalunya i de País Rural⁸, quan ens va dir que els darrers quaranta anys havien hagut de tancar més masos que mai: «Amb les masies a avui per avui patim un punt d'inflexió, un nou temps de masos rònecs». La suma de problemes ha acabat desbordant molta gent que, al final, ha acabat venent la casa pairal, i moltes s'han ensorrat o són irrecuperables a causa de l'elevat cost de rehabilitació o reconstrucció que tenen. Problemes amb l'administració especialment. Hi ha problemes amb urbanisme. Hi ha problemes econòmics, ja que els costos a les masies es disparen. Hi ha problemes impositius. Sobretot hi ha el problema d'una administració que es mira el món rural des de ciutat. I no l'entén. Ens va semblar tan interessant que hem decidit donar-li la paraula⁹.

7 WALZER, Michael. *Prim i gruixut. Argumentació moral adreçada a propis i a estranys*. Edició i introducció de Jordi Graupera. Traducció d'Helena Lamuela. Edicions Sidillà. La Bisbal d'Empordà, 2023.

8 País Rural és un moviment integrat per representants de la ciutadania i organitzacions arrelades al món rural.

9 Vam demanar una entrevista amb el Departament de Territori per parlar de tots els problemes que detalla Serrahima, però, en el moment de tancar aquest llibre,

Per començar hem de dir que no hi ha un cens de masies al nostre país. Hem arribat al segle XXI sense tenir-ne cap. Sabem que cap al 1860 n'hi havia unes 20.000¹⁰. Mirarem d'explicar aquests desastre que han estat els darrers quaranta anys per al món rural. Deixem que ens ho expliqui l'Àlex Serrahima:

—Les construccions, les masies, depenen d'urbanisme. Cal diferenciar-les de les finques, del terreny que tenen, que pot ser agrícola, forestal o ramader. Si parlem dels masos, la normativa que els afecta és el Decret de 2010¹¹. El text refós de la Llei d'Urbanisme. Una mateixa llei d'urbanisme regula el sol urbà, o sigui, el sol urbanitzable, i el sol no urbanitzable, que és el rústic, i ho regula tot d'una forma molt homogènia, utilitza criteris urbans per definir el no urbanitzable.

Serrahima concreta què vol dir exactament utilitzar criteris urbans per a construccions rurals perquè té moltes implicacions i derivades.

—Hi apliquen el mateix concepte de volums, que vol dir alçades, metres quadrats, superfície útil, les mides de les finestres, un codi tècnic impossible d'aplicar en una casa antiga en què sabem que t'has d'adaptar al que hi ha. Totes aquestes coses que a les masies no es poden aplicar. La tramitació urbana és una cosa i a les masies t'has d'adaptar. Hi apliquen el mateix concepte d'usos: ús comercial, ús residencial, ús educatiu... i tots els paràmetres vinculats a aquests usos en el món urbà són els que s'exigeixen al món rural. Això comporta que si algú vol rehabilitar una masia i, en temps reculats, en una determinada edificació hi havia hagut un corral, aquesta edificació ha de continuar tenint un ús agrícola, malgrat que mai no tornarà a ser un corral i mai no hi tornarà a haver bestiar, entre d'altres motius perquè incompliria la normativa de benestar animal.

no hem obtingut encara cap resposta.

10 ESTEVE PALÓS, Albert i VALLS FÍGOLS, Miquel. «Masos, masies i cases de pagès a la Catalunya de 1860: una anàlisi espacial», dins de Treballs de la Societat Catalana de Geografia, núm. 69. 2010.

11 Decret legislatiu 1/2010 de 3 d'agost.

Si el propietari vol fer-hi un canvi d'ús, les condicions que pot posar el municipi, i la Comissió Territorial d'Urbanisme corresponent de la Generalitat, sovint en fan inviable la rehabilitació.

El problema és estructural, segons Serrahima, i deriva de la Llei del 2002¹² i de la seva modificació posterior en el Decret del 2010, que diuen «bàsicament, que en terreny no urbanitzable no s'hi pot fer res.»

—Ara s'han fet algunes obertures amb la Llei 3/2023 del 16 de març¹³ perquè des del sector les hem estat reclamant des de fa anys i ja es poden fer algunes actuacions com ara posar plaques solars en algun lloc que no sigui sobre la teulada de la casa. A Catalunya, la Generalitat ha delegat en cada municipi la planificació urbanística. Quan tu delegates una funció d'ordenació al municipi és per regular el sol urbà, no per regular el sol no urbanitzable. És un contrasentit. Aleshores molts municipis lliciten l'elaboració d'un POUM (Pla d'ordenació urbanística municipal), que es fa amb una previsió de vint, trenta o quaranta anys i que solen recaure en equips d'arquitectes que tenen una visió molt idealitzada del món rural. Aleshores, quan aquests equips elaboren els projectes en zones no urbanitzables és quan comencen les distorsions, perquè tracten el sol no urbanitzable com si fos urbanitzable, quan haurien de ser patrons completament diferents si el que volem és salvar aquests masos. També hi ha ajuntaments que tenen catàlegs de masies, que són una foto estàtica del moment en què es va fer el catàleg. A molts d'aquests catàlegs només apareix l'element central, la masia, no, la resta de dependències, els annexos que eren antics corrals o pallisses. El catàleg de masies era una idea molt bona aplicada de manera nefasta.

Serrahima encara hi afegeix un altre aspecte: el del valor patrimonial i històric d'una edificació, que es deixa a mans de la formació, o de l'absència de formació, del propietari. Amb el temps i el canvi de propietat de les cases, moltes vegades han arribat a mans d'algú que les ha volgut rehabilitar i que el que ha fet és enderrocar-ho tot

12 Llei 2/2002 de 14 de març d'urbanisme.

13 LLEI 3/2023, del 16 de març, de mesures fiscals, financeres, administratives i del sector públic per al 2023.

i construir-ho de nou. Així, una bona part del parc immobiliari de masies actualment són residències, xalets ubicats sobre una masia de la qual potser s'han respectat només les quatre parets i tot l'interior s'ha destruït. I el que s'ha destruït ja no és recuperable.

—D'ençà de la recuperació de la Generalitat s'han perdut moltes masies que ja no són recuperables i, si algú les volgués recuperar, amb tantes limitacions com li posarien, seria inviable. A més, una finca rústica ha de generar recursos per poder-la mantenir. I avui dia no es promocionen els productes, per exemple, del bosc. No es promociona prou la fusta, no es promociona prou la llenya i tampoc no es promocionen, per exemple, les castanyes. Així el sector sempre està sota mínims, amb uns preus forestals igual als de fa quaranta anys i amb unes despeses en creixement constant. Si es decideix subvencionar el producte, el forestal sempre estarà sota mínims, si caic no caic, i el conjunt de la població, que té assumides les subvencions a altres sectors —com ara el de l'automòbil— no veu igual de bé les ajudes al sector agrari. Així se l'acaba estigmatitzant.

Som en un temps de canvi de paradigma.

—Ara estem vivint un moment de canvi en l'estructura de les finques. Si algú hereta una finca, ha de mantenir en bon estat el patrimoni, ha de tenir els boscos nets i, si la finca no li genera ingressos, s'acabarà arruïnant i l'acabarà venent. Hi ha empreses importants, grans conglomerats, molt interessats en el negoci del medi ambient. És un valor refugi, per a ells. I això ja està passant. Està passant en el sector del vi. Està passant amb molts francesos que compraven masies prop de la frontera i que cada cop van baixant més, i estan comprant-ne moltes a l'Empordà. Mireu les Illes Balears amb els alemanys. També està passant amb les segones residències. És un canvi de paradigma. De ser unitats productives a refer-les com a xalets. És per això que les finques forestals que tenen més sortida són les que tenen la superfície mínima de terreny, perquè als compradors no els interessa tenir superfície, i menys forestal. Et posen molts problemes per arreglar una masia mentre, a la costa, fa sovint l'efecte que continuen construint com volen. Això demostra que a darrere d'aquests problemes que et posen hi ha una voluntat política. No només dels

polítics, sinó dels funcionaris. El concepte masia és completament superflu per a qualsevol funcionari de la Generalitat. Es començaran a culpabilitzar les masies dels incendis, de qualsevol cosa. Ja barregen les masies amb les urbanitzacions com si fossin el mateix, quan són dues realitats completament diferents.

—Hi ha un altre tema molt dur que és el fiscal. Les imposicions fiscals són exagerades. Tant l'impost de successions com el de patrimoni, si més no fins ara. L'únic paràmetre que compta són els metres quadrats i això fa molt difícil deixar-ho en herència perquè els valors surten altíssims. Aleshores la gent no pot pagar i ha de malvendre les propietats.

—Hi ha encara un altre tema. Una persona gran sense recursos econòmics que tingui una masia, encara que no li rendeixi gens, pel sol fet de tenir-la, queda exclosa de tot el sistema d'ajudes socials. No poden accedir a les ajudes de la llei de dependència ni a res. Tot és pagar. L'IBI, Patrimoni, assegurances d'incendi i de la masia, manteniment de la finca... Per això, els propietaris han d'acabar fent una planificació de pagaments perquè, si no la fan, no se'n sortiran. Penseu que una casa gran, generalment vella i feta malbé, una casa que no s'ha pogut anar mantenint per les circumstàncies que sigui és un patrimoni amb un valor d'un milió d'euros més o menys.

Sobre els elements de protecció de les masies

—Hi ha elements que són, en teoria, de protecció dels edificis, com els BCIL (Bé cultural d'interès local), o els BCIN (Bé cultural d'interès nacional) que són purament decoratius i que no estan normalitzats. Hi ha municipis que ho han catalogat tot i d'altres que no tenen res catalogat. La declaració de BCIL aporta més coses negatives que positives al propietari. Li poden expropiar les finques igualment i, en canvi, li posa limitacions a qualsevol actuació perquè, en ser un bé cultural, els caldrà un informe arqueològic per a qualsevol cosa. Si volen arreglar la teulada els caldrà, a més, el vist-i-plau de Cultura. I l'informe l'haurà de pagar ell. I quan els arriba l'informe, dos o tres mesos més tard, s'adonaran que no estan pen-

sats per preservar el patrimoni, simplement volen cobrir l'expedient: «No pots tocar aquell ràfec o aquella canal». La Generalitat cada any treu subvencions per rehabilitar BCIL, però solen anar destinades a les mateixes institucions públiques, als ajuntaments. Si a més la casa pairal és a dins d'un parc natural la cosa encara es complica. Els parcs naturals són com els senyors feudals del nostre temps. No són propietaris de res, perquè els terrenys solen ser propietat de particulars, però es poden posar en tot. En teoria han de preservar els valors naturals, però acaben dient per on ha de passar una canonada. En aquest país s'han invertit molts milions en els parcs naturals, però la gent del territori no n'ha vist ni un cèntim. En què han prosperat? Si encara els veus anar amb aquells jeeps i motos atrotinades de fa no sé quants anys! Potser els han deixat fer un càmping, però petit, eh! No més de quaranta parcel·les, no fos cas que sigui rendible. Els diners que s'han posat en els parcs naturals se'n van en pagar els funcionaris que hi treballen i en projectes que en la majoria de casos són de cares enfora i de poca utilitat pràctica.

—Tot plegat hi ha tanta burocràcia i s'allarga tant en el temps que molta gent acaba plegant i venent. Quan a un funcionari, a un arquitecte municipal per exemple, li arriba el projecte de rehabilitació d'una masia es façil que el vagi deixant al calaix. És el que els fa més mandra, perquè és on hi ha més controls. Ara, imagineu-vos que algú ha demanat una hipoteca per rehabilitar una masia i que s'està esperant els permisos vuit o nou mesos. Va pagant i no hi pot fer entrar els paletes. És insostenible.

A Cruïlles, al Baix Empordà, van demanar un permís de tanques per posar-hi un pastor elèctric. Els van aplicar allò que en diuen *reculada*, que és un concepte molt urbà que busca que totes les façanes d'un carrer siguin a la mateixa línia. Doncs amb la reculada que els feien fer deixaven fora de la tanca no sé quants avellaners que ja no estaven protegits dels senglars ni dels cabirols amb el pastor elèctric. Moure's sense Pla tècnic és molt difícil. Us diran que es poden fer rompudes¹⁴ de terres, però a l'hora de la veritat tot són condicio-

14 Preparar (o rompre) la superfície d'un terreny per oxigenar-la. Sovint, es fa per convertir-la en una nova terra de conreu.

nants que fan inviable econòmicament o tècnica la recuperació de terrenys agrícoles. Us faran deixar-hi marges, no us deixaran portar aigua, si ho voleu tancar, les tanques les haureu de fer d'una manera determinada, fins i tot he vist resolucions forestals que obliguen els propietaris a posar abeuradors per a la fauna salvatge, com són els senglars... En fi, qui ho voldrà treballar, si no hi pots fer una bassa o no la pots omplir?

Possibles solucions

—Ara tenim un model, els Plans tècnics de millora i de gestió forestal, que funcionen molt bé. El Pla és una radiografia del terreny que conforma la finca. L'ha de pagar el propietari i val uns 45€/hectàrea, segons cada cas, però hi ha ajudes del Centre de la Propietat Forestal per fer-los, que en cobreixen una part. El Pla tècnic descriu quins tipus d'arbre hi ha a cada zona, quines infraestructures. Aleshores es tracta d'anar planificant les actuacions que hi voldràs fer els anys que venen: l'any que ve llevaràs el suro de tal zona, d'aquí a dos anys tallaràs alzines de tal altra per fer-ne llenya... Aquests plans són voluntaris i els fa un enginyer i, un cop aprovat, et facilita molt la gestió perquè tot el que vols fer ja està planificat i només ho has de comunicar a l'administració. En deu dies ja t'hi pots posar. Sense el pla tècnic cada permís que demanes porta el seu temps. El problema principal que hi ha avui per avui en la gestió del medi natural són les polítiques ambientals, de la forma com les entenen els funcionaris ambientalistes de la Generalitat, i que cada cop interfereixen més. Poden decidir que no es pot intervenir en un bosc perquè hi ha una espècie d'ocell determinada i a canvi no t'indemnitzen. Hi ha espais de l'Alta Garrotxa on volen deixar el 20% del territori en evolució natural i lliure. Això vol dir que el propietari no hi podrà fer res. El Consorci Forestal i País Rural ho hem portat a tribunals. Ja ho veurem. També ens trobarem amb problemes amb el PN Cadí-Moixeró i sobretot amb l'Agència de la Natura, on aquesta visió ecologista i urbana reaccionària comptarà amb un important pressupost públic.

—País Rural ha fet una proposta a Urbanisme de la Generalitat: començar a introduir el concepte de *Pla de Finca*, que és el mateix model que el Pla de Gestió Forestal, però aplicat a les masies i construccions agràries. Al pla hi ha d'haver tot el que un té previst fer-hi les properes dècades: Quines reformes hi volem fer? Quin ús ha de tenir cada edificació? Un cop aprovat el Pla de Finca tot es podria anar fent sense tanta pèrdua de temps i de diners. Penseu que, fins al 2020, no es donaven llicències d'activitats professionals en zona no urbanitzable. Jo no hi podia tenir el meu despatx d'advocat, al mas Serrahima. Penseu que una masia és un lloc magnífic per a fisioterapeutes, per a psicòlegs, per fer-hi residències d'avis... doncs tot són problemes! La Generalitat us dirà que sí que es pot, però hi apliquen els criteris urbans d'accessibilitat, de distàncies... i t'ho fan impossible. Sempre t'acabes trobant trampes. T'autoritzen a construir una edificació nova perquè hi visqui el teu fill, per exemple, i aleshores t'obliguen a tirar a terra aquell cobert, a rehabilitar aquella façana, a arreglar allò altre que està molt malament i el resultat és que t'ho fan impossible.

—Però a les cases hi ha d'haver vida, no? Amb la Generalitat és més fàcil d'aconseguir poder fer turisme rural i és gairebé impossible fer-hi habitatges per viure-hi persones de forma estable, cosa que evitaria el despoblament rural. És un altre contrasentit el que està passant. El turisme rural és molt positiu, però a les finques cal diversificar i no només fer de majordoms dels turistes. S'haurien d'autoritzar les divisions per tal de fer estades per a masovers, despatxos, obradors i petits tallers, i més ara que hi ha demanda. Donaria moltes possibilitats tant al propietari com a la gent que hi podria venir a viure.

—El propietari d'ara a Catalunya és una persona d'edat avançada, de 70 cap amunt, bàsicament perquè és l'edat en què s'hereta. De més joves n'hi ha de manera puntual. Excepte casos determinats, l'edat fa abandonar la gestió. Perquè una persona de 75 anys o 80 ja no et plantarà suredes, aquí, perquè s'haurà de gastar molts diners i no hi veurà cap retorn. Bàsicament es guardarà els diners per si se n'ha d'anar a una residència o si a casa ha de tenir algú que el cuidi. Això només ho fa una persona que encara no pensa en l'edat. Quan

una persona s'ha passat tota la vida treballant i arriben a 65 o 70 anys, pensen a no patir ni necessitar res, i si pot ser, a fer unes bones vacances. Caldria que tots els propietaris tinguessin algun fill o algú que els ajudés en la gestió patrimonial i així engrescar-los més aviat, i no pas quan s'hereta. Avui per avui, aquest concepte romàntic de l'hereu està desapareixent. Quan es manté? Quan tens una finca gran i pisos o diners, i pots repartir una mica entre els germans. I el que rep la finca maleeix (amablement) els seus germans perquè poden treure alguns rendiment de lloguers i ell es queda un mort. Però també s'ha de dir que, de vegades, qui es queda la finca ja és qui hi té més interès, i gràcies a això, també es garanteix el relleu generacional.

Arrelats

Els masos i les masies d'aquest nostre país no tornaran a ser el mateix que van ser en segles passats, però volem tornar-los a posar enmig de la conversa pel que són i pel que van significar i signifiquen encara. Perquè massa sovint menystenim el nostre propi llegat. Pensem en els nostres pagesos o en els propietaris rurals com si, en lloc de tenir una terra feta de molts petits trossets fossin grans terratinents. En el nostre món actual les grans desigualtats són entre el món urbà i el món rural.

Totes les famílies que hem visitat tenen moltes coses a dir. Conserven les velles cases pairals perquè les arrels les empenyen a fer-ho. Hi hem anat a parlar i de totes les converses n'han sortit anècdotes, records, històries i una memòria més o menys teixida d'això que són, d'això que som. A totes elles dediquem el nostre agraïment. Ens han obert la porta de casa seva, la porta de la memòria i ens hi han acollit. Hem anat furgant en la seva memòria i en els documents que han deixat en el pas per la història per escriure aquest llibre que ara els oferim. Aquest llibre és de tots ells:

Els **Espadamala** són a la vora del Ter, a Torelló, des de temps immemorial. El nom ja apareix en un document de principis del segle x. Han viscut l'evolució de Torelló i del món agrari des de la distància que els donen les terres llaurades i aquests turons tan oso-

nencs. Continuen al peu del canó, aixecant cada dia la bandera de la pagesia.

A **Bellolell de la Torre** tenen una llegenda antiga que parla dels temps de Carlemany. Són a Arenys de Munt des del segle XI. Cinc avantpassats seus van escriure un dietari explicant els quefers del mas i del poble. Un fet excepcional. I encara un altre avantpassat va escriure, amagada en una llibreta de comptes, una crònica detallada de la Guerra de Successió.

Els **Serrahima** són a Joanet, a Arbúcies, des del segle XII, voltats de boscos. L'Àlex, que és advocat, malda per defensar els drets de les persones que miren de tirar endavant, com ell, l'antiga casa pairal. Situats enmig de les Guilleries, en temps reculats, van haver de pactar amb els bandolers, «quan la paraula era llei i no calien escrits.»

Can **Maholà** és a Lligordà, també des del segle XII. Com que en Boquica i els seus homes van matar un seu avantpassat, van haver de fortificar el mas per protegir-se. Per poder continuar on són fan turisme rural, miren d'aprofitar el bosc tant com poden i crien 5.000 gallines ponedores en lloguer.

Els avantpassats de ca l'**Estaper** van signar un document de compra del mas situat a Sant Antoni de Vilamajor, el 1205. Entre les signatures del vell pergamí hi ha la de Pere el Gran i una altra en hebreu d'un personatge que hem pogut identificar. A les envistes del turó de l'Home i de les Agudes, en aquells temps del primer turisme, a ca l'Estaper llogaven estances.

El **Puig de la Balma** és una gran cavitat edificada on es viu des de temps immemorial. Els Puig hi són des de 1278. Mura es terra de balmes i de boscos. Van patir de valent en temps dels bandolers. Ara viuen del turisme rural i del restaurant que han construït en una de les edificacions. La singularitat de la casa atrau molt de turisme i ha estat escenari d'algunes pel·lícules.

El 1340, poc abans que la pesta negra assolés Europa, és la data del primer document que tenen. L'Arnau Call acabava de morir al **Call** d'Odèn. Amb l'Arnau va arribar el nom de la casa, que abans es deia cal Cabrit. Situat als boscos del Pirineu, el Call ha acollit

personatges com el Marquès de Poal o el Comte d'Espanya, que hi va sojornar camí de la mort. Un mas altívol carregat de llegendes, de dones de fum i d'aigua, com diuen al Solsonès, i de misteris. Han resistit gràcies al turisme rural, a la ramaderia i a la cacera.

Can **Canals de la Font**, a Llorà, va ser un d'aquells masos que, després de la pesta negra, va quedar abandonat. Tota la família d'Arboni Canals eren morts el 1346 per la pandèmia. Poc després, el 1349, s'hi va establir Bonanat Moriscot de Cruanyes, que un parell d'anys després ja era conegut com a Bonanat Canal. Tants segles després de viure del bosc ara han diversificat les feines. Fan turisme rural i en Josep Maria comanda un estanc a Girona.

Els **Maruny** són a Sant Pol de la Bisbal des del 1388, quan el primer avantpassat documentat al poble comprava unes terres. Es van endur el nom del mas originari, que era a Rabioses, no gaire lluny. Els tres quilòmetres que separen tots dos veïnats, però, van significar un canvi de senyor feudal. Avui, per mirar de resistir, els hereus proven d'obrir un establiment de turisme rural. Esperem que algun dia aconseguiran que l'administració els ho deixi fer.

Can **Castanyer** és una casa molt antiga que té una església amb història, Santa Maria de Campanyà. És en terres de Valldoreix, a Sant Cugat del Vallès. El primer document que els acredita instal·lats a la pairalia és de 1428. Es tracta del testament de Joan Castanyer. Al segle XIX la casa va patir un incendi. Han viscut de prop guerres i revoltes i la transformació total del seu entorn. Ara malden per poder tornar a obrir la petita hípica que els permetia mantenir viva la masia. Haurem de repetir el desig: Esperem que algun dia l'administració els ho deixi fer.

Masia **Rosàs** es va dir cal Majó fins a mitjans del segle XX. És a Valldoreix i els primers estadants que hi va haver es deien Clotes i corria el 1469. El matrimoni d'una Clotes amb un Majó devia canviar el nom de la casa, allà pel segle XV. Molt implicats en la política municipal, trobem els Majó a les files dels liberals participant en els aldarulls que van acabar amb l'assalt al monestir de Sant Cugat i al de Sant Jeroni. L'arribada de la fil·loxera i del tren a Valldoreix van comportar canvis dràstics. Des de fa dues generacions masia Rosàs

és un espai que acull casaments i tota mena d'esdeveniments socials. És així com s'han adaptat als nous temps.

Çò **Lobató** va ser la primera casa de Gessa, a la Vall d'Aran. Ho va ser perquè el poble de Gessa va desaparèixer a causa d'una allau, al canvi de la llera del riu, i a l'arribada de la pesta. Així doncs, des de 1480, Çò Lobató ha vist créixer el poble, ha vist també com els cognoms de la casa anaven canviant a causa dels matrimonis i finalment ha passat a engruixir el present i el futur d'una nissaga famosa originària del Pallars: els Castellarnau.

Els **Travy** són a Palau de Cerdanya des del 1492. Originaris d'Itàlia, aquesta família d'antics fargaires es va trobar que els partien les terres i les propietats el 1659, quan França i Espanya van decidir, il·legalment, partir el Principat amb el tractat dels Pirineus. D'ençà d'aquell mal any, la família ha après a fer servir la frontera i s'han escampat cap a totes dues bandes. De fargaires a pagesos, a comerciants, a burgesos i a cavallers.

A Caregue, prop de Sort, hi ha casa **Bellera**. També hi ha casa Bellera a Surp. No ho podem saber del cert, però tots els que ara hi viuen podrien ser descendents dels Barons de Bellera, una família historiadíssima amb terres al Pallars. Un historiador florentí, de cognom Bellieri, va compendiar la història dels barons. Gràcies als barons viatjarem fins als dies més tèrbols del Compromís de Casp. A casa Bellera han anat resistint a base de molt d'esforç i de molta obstinació. Han arribat al segle XXI treballant en altres feines i obrint un establiment de turisme rural.

Cal **Vidal** és una casa imponent del veïnat de Montpalau. S'hi documenta el primer Vidal el 1584. Una família inquieta i amb iniciativa que ha donat molts religiosos de renom al llarg de la història. Preserven un antic cofret on desaven els diners que havien de servir per ben casar les filles de la casa i també les altres noies del poble. Tradicionalment havien viscut del blat i de la vinya, en aquell temps en què a la Segarra hi havia ceps. Entre els seus avantpassats hi ha un dels fundadors del Sindicat Agrícola de Cervera i sa comarca i també van fer créixer una empresa cervesera: San Miguel.

Cal **Cassanyes** és al veïnat de Sant Marçal. Hi són des de 1638. El 1812 es van unir les famílies Cassanyes i Rossell i van ajuntar tantes terres que deien que es podia anar de la serra Litoral a la Prelitoral sense sortir de les seves propietats. Han vist com la vinya es convertia en el cultiu insígnia de la comarca. Van celebrar la recuperació de la vinya després de la fil·loxera amb la construcció del celler més llarg del Penedès i han creat una marca de vi i de cava que exporta a quinze països. Entre les parets de cal Cassanyes va néixer la colla castellera de Vilafranca.

A Vilalba dels Arcs hi ha ca **Peret**. Hi són des de 1675. Els Solé (perquè el cognom ha anat canviant) treballaven i treballen encara la terra. La construcció de parcs eòlics al municipi no ha resolt cap dels seus problemes. Tampoc el del despoblament. Han vist passar moltes guerres, però de la que els n'ha quedat un record més dolorós és de la Guerra Civil. Hi va haver els Fets de Vilalba. Van haver de marxar i, sobreviure els va costar déu i ajuda. Però encara hi són i no volen pas deixar de ser-hi.

Un dia de 1883 Jacint Verdaguer va entrar a casa **Colat**, que és al Pui de la Massana, a Andorra, i es va asseure a la taula magnífica que tenen a la sala gran. Després va escriure: «Dins una casa vegí una taula antiga que'm recordà la del comte de Pallars». A casa Colat hi són des del 1684, que és quan es va construir la casa, però la família pot fer remuntar les arrels fins al 1176 quan un seu avantpassat, en Berenguer Bord, signava la concòrdia entre els veïns d'Andorra i els canonges de la Seu d'Urgell. D'ençà d'aquells temps s'han dedicat a la ramaderia i conserven i preserven els documents del passat com si fossin un tresor.

A cal **Cabrer**, que és a la Pobla de Cérvoles, hi ha un escut on apareix el nom de Joseph Cabrer i la data de 1721. En temps passats eren una casa forta. Van tenir un forn de vidre que arrendaven a vidriers que venien d'arreu, però, sobretot, eren negociants, comerciants d'aiguarent que noliejaven vaixells per exportar-lo. Temps a venir els descendents han pogut continuar vivint-hi gràcies a la creació d'una casa de colònies, cal Gort, on milers de criatures han anat a passar-hi dies d'esbarjo amb els companys.

Cal **Vilaró** és una casa forta construïda sobre una penya a Pallerols de Rialb. Els Soler, que són els avantpassats dels actuals estadants, els Sala, hi són des del 1727, poc després de la Guerra de Successió. És una terra dura i calia gent valenta per viure-hi i per treballar-la. En plena Guerra Civil, el novembre de 1937, van arribar al Vilaró tres homes, un dels quals era José María Escrivá de Balaguer, fundador de l'Opus Dei. Hi van sojornar i l'endemà en Pere Sala els va dur fins a la barraca dels Capellans. Des d'allà van fugir cap a Andorra. D'ençà de llavors, de tant en tant, hi arriben seguidors. Però a en David Sala, que és desena generació de la família, el que li importa és poder continuar formant part d'aquesta terra.

Agraïments

Hi ha un seguit de persones que ens han ajudat en aquesta recerca i en l'elaboració d'aquest llibre. Sense elles hauria estat més difícil de fer, tal vegada impossible. Vagi el nostre agraïment a Teresa Baiges, Jordi Porta, Dolors Caelles, Emi Sendra, Miquel Andreu, Maria Elena Costantea, Josep Ignasi Vidal, Agustí Jardí, Anna Maria Ulldemolins, Joan Pifarré, Quintí Casals, Josep Santacreu, Mario Miramunt, Dolors Vila, Josep Maria Guasch, Lluís Virgili, David Tormo, Josep Espunyes, Josep Masabeu, Narcís Garolera, Santi Arbós, Ramon Queralt, Sílvia Farrús, Elisenda Valls, Albert Turull, Josep Maria Ramon, Maria Aguilera, Jaume Moya, Idan Pérez, Cristina, de la Biblioteca de Sant Antoni de Vilamajor, Gerard Cunill Costa, director del Museu de Llivia, Claudi Aventin-Boya, Roser Carol, Robert Lizarte (Associació Cases Velles d'Andorra), Cristina i Marta, de la Biblioteca Pere Blasi de Torroella de Montgrí, Jordi Pasques Canut, Francesc Giménez i Martín, Eloi Miralles Figueres, Toni Prat i Àlex Serrahima.

Hem de dir també que, quan va sortir el primer volum d'*Arrelats* van contactar amb nosaltres moltes famílies tan antigues com aquestes, famílies que també haurien merescut que en parléssim. Malauradament hem hagut de triar. Hem volgut oferir diversitat de territoris i d'històries i parlar de totes les cases antiquí-ssimes que hi ha a

Catalunya és impossible. Ens ha sabut greu no parlar dels Xercavins, una casa on encara es dediquen a la pagesia, a Rubí, o de ca l'illa de Serinyà, del mas Tresserres, a Tavertet, de la Masia Romagosa, a l'Alt Penedès, dels Abadal del mas Roqueta, a Santa Maria d'Horta d'Avinyó i de tantes altres.

Hem escrit aquestes pàgines perquè volem posar en valor els masos i la gent que hi viu. Ens sembla que ens aporten valors molt sòlids en uns temps molt volàtils. Sabem que els temps no són lineals, que això no és un progrés sempre ascendent, sinó un anar i un venir, un tornar, un voltar, un recular i un avançar, i que el món que tenim ara no serà així per sempre. Els avantpassats dels estadants d'aquestes masies han vist caure el règim feudal —molts hi van contribuir amb les guerres de Remença—, han vist com es perdien les llibertats del nostre país, han patit l'arribada de l'absolutisme i han vist com es partia el territori. Han patit les carlinades i les repúbliques i les guerres civils i les dictadures i encara són aquí, en el seu món construït somni a somni, pedra a pedra, per a moltes generacions. Si això no és un èxit, ja em diran.

Són un patrimoni d'una riquesa incalculable, no només per a ells sinó per a tots. La seva resistència és la nostra. La seva continuïtat és la continuïtat del país. La seva memòria és també compartida. Només podem demanar que les administracions, que la Generalitat i els ajuntaments, no s'hi posin més d'esquenes. Que pensin, si més no, que molt abans que elles existissin, la majoria d'aquestes famílies ja hi eren.

Simone Weil escrivia: «La pèrdua del passat, col·lectiva i individual, és la gran tragèdia humana, i nosaltres hem llençat la nostra com un infant que desfulla una rosa. És sobretot per evitar aquesta pèrdua que els pobles es resisteixen desesperadament a la conquesta.¹⁵»

Resistim-nos-hi, doncs. I que la nostra canoa ens permeti continuar navegant pel món.

ELS EDITORS

15 OP. Cit. Weil, Simone. P. 143.